

Judyta Mężyk

Katowice, Uniwersytet Śląski

Paryż, Université Paris-Est Créteil

ORCID: 0000-0003-1073-9119

Znajomość frazeologii języka polskiego u młodzieży – wyzwanie dla współczesnej frazeodydaktyki

Słowa kluczowe: frazeologizmy, język polski w liceum, nauczanie języka ojczystego

1. WPROWADZENIE

Frazeologia to interdyscyplinarna nauka, nieustająco mająca duże znaczenie w badaniach językoznawczych. Tej nauce poświęcono nie tylko wiele opracowań, lecz także osobne konferencje¹. Ponadto jej interdyscyplinarność jest widoczna w ścisłym związku z dwiema innymi dyscyplinami, tj. dydaktyką i przekładoznawstwem (por. Szafranec 2013). Celem niniejszego tekstu jest określenie związku frazeologii z frazeodydaktyką, zbadanie znajomości frazeologizmów języka ojczystego wśród młodzieży, przybliżenie wyzwań towarzyszących frazeodydaktyce oraz przedstawienie propozycji rozwiązań dotyczących tych zagadnień.

¹ Wyłącznie frazeologii poświęcone były m.in. wykłady podczas II Tygodnia Języka Ojczystego organizowanego w dniach 19–23 lutego 2018 roku w Katowicach przez Oddział Katowicki Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Stowarzyszenie Via Linguae oraz Centrum Informacji Naukowej i Bibliotekę Akademicką w Katowicach.

Duża rola frazeologizmów² w języku jest niezaprzeczalna. Ich znajomość świadczy o biegłym, umiejętnym oraz sprawnym posługiwaniu się językiem, jako że „z reguły wypowiedzi ujmujemy w formie powiązanych ze sobą w zdania wyrażen i zwrotów” (Skorupka 1951: 21). Związki frazeologiczne, będące znaczącą częścią zasobu leksykalnego każdego języka, nie mogą być pomijane w procesie dydaktycznym. Frazeodydaktyka, czyli „dość młoda dyscyplina dydaktyki ogólnej, która zajmuje się nauczaniem i automatyzacją związków frazeologicznych” (Laskowski 2009: 49), powinna więc stanowić nieodłączną część lekcji nauki języka (zarówno obcego, jak i ojczystego) oraz powinno się jej poświęcać należytą uwagę (por. Giel 2016). Badania dotyczące frazeodydaktyki nie są jednak często spotykane (por. Sułkowska 2014), dlatego jednym z powodów powstania niniejszego tekstu była chęć przysłużenia się rozwojowi opracowań w tej dziedzinie.

2. BADANIE ZNAJOMOŚCI FRAZEOLGIZMÓW

Na lekcjach języka w szkole średniej zwykle nie poświęca się zbyt wiele czasu frazeologii, czego powodem są inne priorytety wynikające z programu oświaty. O ile konieczność doskonalenia kompetencji komunikacyjnej nie budzi wątpliwości, o tyle samo nauczanie frazeologizmów jest często traktowane marginalnie. Rodzi to jednak pytanie, jaka jest faktyczna znajomość tych struktur wśród uczniów liceum i czy podczas lekcji języka polskiego nie należałoby bardziej zwrócić uwagi na ich nauczanie. Badania przeprowadzone w styczniu 2019 roku w III Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Batorego w Chorzowie pozwoliły przyrzeć się bliżej temu problemowi.

Celem dokonanej analizy diagnostycznej było sprawdzenie różnych kompetencji językowych uczniów w zakresie frazeologii oraz zbadanie różnic w znajomości frazeologizmów w zależności od wieku respondentów.

² Przyjmuję definicję *frazeologizmu* (używanego wymiennie z terminami *związek frazeologiczny* oraz *struktura frazeologiczna*) za Hanną Stypą, która określa te jednostki językowe jako „[...] konstrukcje wielowyrazowe, których znaczenie nie wynika z sumy znaczeń poszczególnych komponentów” (2008: 226). Ponadto wśród *związków frazeologicznych* wyróżniam *przysłowia* i uznaję je za „[...] metafory potoczne, [...] które [...] [p]rzyjmują formę krótkiego, treściwego zdania anonimowego, pochodzenia ludowego, wyrażającego spostrzeżenia obyczajowe, psychologiczne, myśl ogólną, często w formie przenośnej” (Kuszek 2012: 325).

2.1. OPIS BADAŃ I ICH UCZESTNIKÓW

Badania diagnostyczne przeprowadzono za pomocą ankiety³. Uczniowie liceum otrzymali kwestionariusze w formie czterostronicowego testu, którego celem było sprawdzenie zarówno biernych, jak i aktywnych kompetencji frazeologicznych. Podstawę korpusu ankiety, składającego się z 80 jednostek leksykalnych (60 frazeologizmów oraz 20 przysłów), stanowiły struktury utworzone z nazwami zwierząt (frazeologizmy zoomorficzne) wybrane z *Wielkiego słownika frazeologicznego PWN z przysłowiami* (WSF PWN) oraz z opracowania Anny Piotrowicz pt. *Słownictwo i frazeologia życia towarzyskiego w polskiej leksykografii XX wieku* (2004). Ponadto znaczenia wybranych struktur podane w WSF PWN porównano z tymi przedstawionymi przez *Wielki słownik języka polskiego* (WSJP PAN)⁴.

Wybór frazeologizmów z nazwami zwierząt jako grupy jednostek językowych użytych w korpusie ankiety był uzasadniony przypuszczeniem, że jest to grupa omawiana już na wczesnym etapie nauki języka polskiego w szkole⁵. Struktury frazeologiczne wybrano w taki sposób, żeby połowa z nich reprezentowała frazeologizmy używane współcześnie, reszta zaś to struktury uznane przez Piotrowicz za właściwe dla języka XX wieku oraz takie, które zostały zanotowane w WSF PWN jako przestarzałe lub literackie, a także frazeologizmy zawierające w swojej strukturze archaizmy lub właściwe jedynie określonym grupom społecznym (np. społeczności jeździeckiej). Założono więc, że struktury należące do drugiej grupy mogą sprawiać uczniom większe trudności.

³ Formularz (<https://drive.google.com/file/d/1pDS-h6qbjTihxZ9cXaqrlna-1b5-yGPe/view?usp=sharing>) i korpus (<https://drive.google.com/file/d/1qmrV4zmoWK3elRM-DVkhCQryl8-j274rU/view?usp=sharing>) ankiety są dostępne online (dostęp: 10 października 2020).

⁴ Na 80 jednostek językowych zebranych w korpusie 54 występują w WSJP PAN. Istotne rozbieżności znaczeniowe lub dotyczące formy można zaobserwować w przypadku 4 jednostek, co odnotowywano w analizie, jeśli to miało na nią wpływ.

⁵ Przemawia za tym to, że frazeologizmy zoomorficzne pojawiają się w wielu opracowaniach opublikowanych w Internecie przez różne szkoły podstawowe, np. *Słownik związków frazeologicznych z nazwami zwierząt opracowany przez klasę VI a pod kierunkiem Małgorzaty Drumińskiej* (online: <https://docplayer.pl/48079859-Slownik-zwiazkow-frazeologicznych-z-nazwami-zwierzat.html>, dostęp: 10 października 2020).

Ankietowani uczniowie zostali poproszeni o uzupełnienie czterech zadań, z których każde miało na celu sprawdzenie innych kompetencji językowych:

- 1) umiejętność wytłumaczenia znaczeń podanych frazeologizmów;
- 2) umiejętność dokończenia oraz wyjaśnienia⁶ frazeologizmów;
- 3) umiejętność dokończenia oraz wyjaśnienia przysłów;
- 4) umiejętność określenia, czy w zdaniach występują błędy frazeologiczne.

W badaniu wzięło udział 132 uczniów z pięciu klas trzyletniego liceum ogólnokształcącego. Należy zaznaczyć, że były to klasy o różnych tzw. profilach⁷ i programach nauczania języka polskiego, co przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Podział badanych uczniów według klas

Klasa	Profil	Program nauczania języka polskiego	Liczba uczniów
1A	prawniczo-językowy	podstawowy	24
1B	medialno-teatralny	rozszerzony	23
1C	matematyczny	podstawowy	28
2B	medialno-teatralny	rozszerzony	30
3B	medialno-teatralny	rozszerzony	27

Dla wszystkich badanych językiem ojczystym był polski. Ponadto warto dodać, że badania przeprowadzono w liceum, które od lat cieszy się renomą szkoły przyjmującej bardzo zdolnych uczniów z całego regionu.

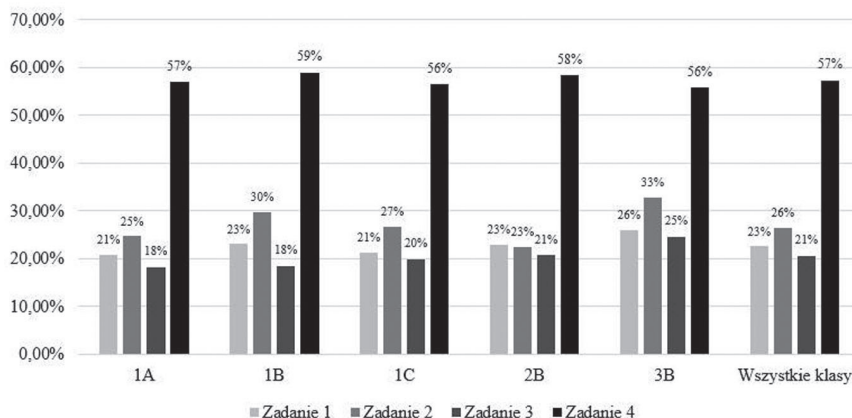
2.2. ANALIZA ILOŚCIOWA

Analiza ilościowa wszystkich wyników poszczególnych klas pozwala na wyciągnięcie kilku istotnych wniosków. Wykres 1 ilustruje rozkład procentowy poprawnych odpowiedzi według numeru zadania oraz danej klasy.

⁶ Tylko pełne wyjaśnienia były uznawane za prawidłowe (np. jeśli w zadaniu należało podać znaczenie frazeologizmu *złapać wilka*, oznaczające ‘przeziębienie się, siedząc na czymś zimnym’, a uczeń napisał jedynie „zachorować”, odpowiedź ta nie była uznawana za poprawną).

⁷ Liceum, w którym przeprowadzono badania, nie jest liceum profilowanym, lecz ogólnokształcącym. Tak zwane profile świadczą o typach zajęć dodatkowych w poszczególnych klasach.

Wykres 1. Średnia poprawnych wyników według poszczególnych klas

Pierwszy wniosek dotyczy tego, że klasa trzecia poradziła sobie najlepiej. Nie jest to zaskakujące, zważywszy na trzyletnią naukę języka polskiego w programie rozszerzonym. Może jednak dziwić, że ta klasa osiągnęła najgorszy wynik (55,71% poprawnych odpowiedzi) w ostatnim zadaniu ankiety⁸, które polegało na wykryciu błędów frazeologicznych w podanych zdaniach. Trudno jednoznacznie wytłumaczyć to zjawisko.

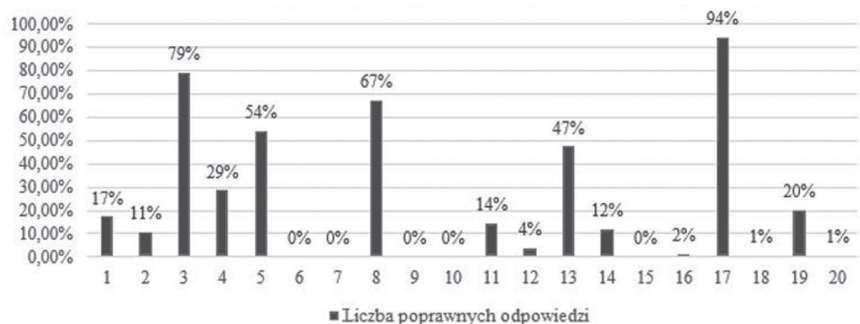
W odniesieniu do przedmiotu realizowanego w programie rozszerzonym można stwierdzić, że lepiej radziły sobie klasy z rozszerzeniem z języka polskiego. Natomiast w przypadku klas z podstawowym programem nauczania języka polskiego to klasa ścisła (1C, realizująca rozszerzony program z matematyki) osiągnęła wyniki lepsze niż klasa humanistyczna (1A, realizująca rozszerzony program z języka angielskiego).

Analiza ilościowa wykazuje ponadto, że różne kompetencje językowe sprawdzane w poszczególnych zadaniach nie są na równym poziomie. Warto więc przyjrzeć się procentowej wartości poprawnych odpowiedzi do każdego zadania.

Uśrednione wyniki wszystkich klas wskazują, że zadanie pierwsze, sprawdzające umiejętność wyjaśniania frazeologizmów, sprawiło uczniom większe trudności, niż przewidywano. Wykres 2 ilustruje rozkład poprawnych odpowiedzi do każdego z pytań tego zadania.

⁸ Choć wynik klasy 3B nie odbiega dalece od drugiego najgorszego wyniku (56,43% klasy 1C), fakt ten jest wart odnotowania.

Wykres 2. Uśredniona liczba poprawnych odpowiedzi do pytań w zadaniu pierwszym⁹

Jak można zauważyć, wyniki są bardzo rozbieżne, co wiąże się z użyciem w ankiecie struktur zarówno współczesnych, jak i przestarzałych. Z 10 frazeologizmów, które zgodnie z założeniami badawczymi mogły sprawiać uczniom trudność, 5 nie było znanych ani jednemu respondentowi. Natomiast najbardziej znanym frazeologizmem (94% badanych podało jego poprawne wyjaśnienie) był związek frazeologiczny *wilczy apetyt*, a mało znane okazały się frazeologizmy takie jak *stalowy ptak* (jedynie 11% poprawnych odpowiedzi) czy *święta krowa* (14%).

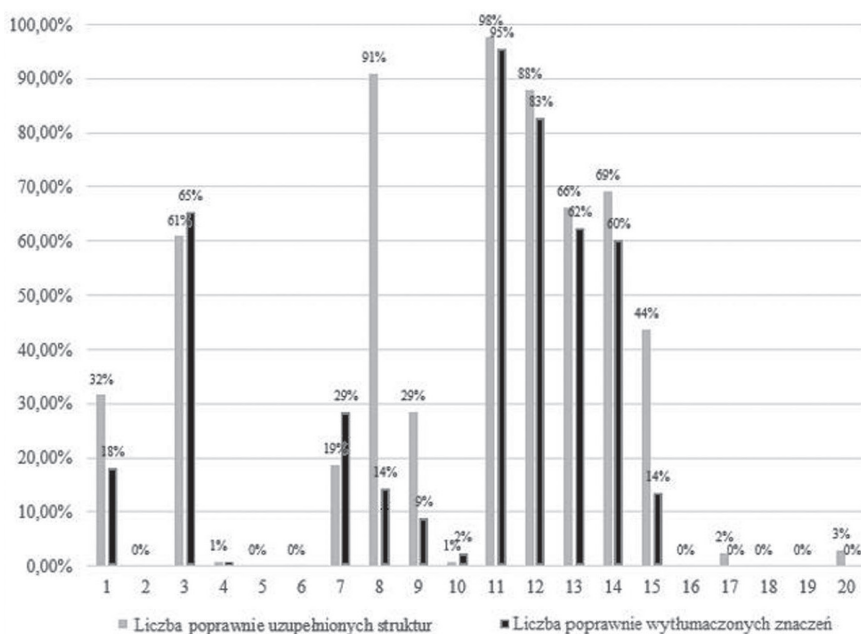
Kolejne zadanie, które polegało już nie tylko na podaniu wyjaśnienia danej struktury, lecz także na jej poprawnym uzupełnieniu, sprawiło uczniom nieco mniej problemów niż poprzednie. Liczbę poprawnych odpowiedzi w tym zadaniu ilustruje wykres 3.

W tym zadaniu wyniki również są zróżnicowane. Jak przewidywano, żaden z uczniów nie potrafił uzupełnić większości struktur uznanych za trudniejsze. Ponadto mało znane okazały się struktury takie jak *narozrabiać jak pijany zając* (1% poprawnie uzupełnionych struktur) czy *ośła łączka* (9%). Należy także zwrócić uwagę na rozbieżności między liczbą poprawnie uzupełnionych struktur a liczbą poprawnie wytłumaczonych znaczeń, np. w przypadku frazeologizmu *bawić się/grać w kotka i myszkę* stosunek liczby poprawnie wytłumaczonych znaczeń do liczby poprawnie uzupełnionych struktur wynosił zaledwie 16%. Nie musi to jednak oznaczać gorszej znajomości samych struktur, raczej wskazuje na problemy w pracy z nimi. Najbardziej znanym frazeologizmem, zarówno

⁹ Numery pytań występujące w wykresach 2., 3., 4. oraz 5. odpowiadają ich numerom w ankiecie.

pod względem znajomości biernej (umiejętność dokończenia struktury), jak i aktywnej (wyjaśnienie struktury), okazał się związek frazeologiczny *uparty jak osioł*¹⁰ (98% uczniów poprawnie dokończyło oraz wytłumażyło tę strukturę).

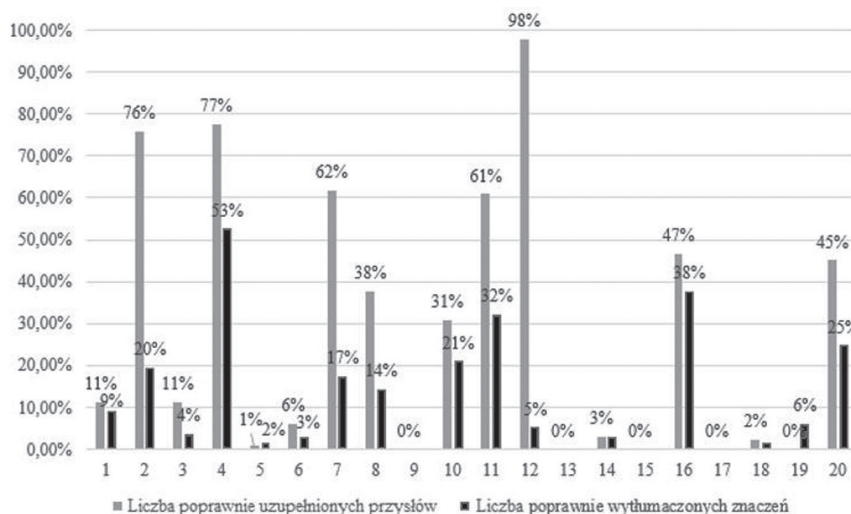
Wykres 3. Uśredniona liczba poprawnych odpowiedzi do pytań w zadaniu drugim

Uśrednione wyniki wszystkich klas pokazują, że uczniowie najgorzej radzili sobie z przysłowiami, czyli z zadaniem trzecim, którego formuła była identyczna jak w zadaniu poprzednim, tzn. polegało ono na uzupełnieniu i wyjaśnieniu struktur. Procentowy rozkład poprawnych odpowiedzi przedstawia wykres 4.

¹⁰ Warto zwrócić uwagę, że jest to związek frazeologiczny z negatywną konotacją, będący ponadto frazą porównawczą, co mogło przyczynić się do jego łatwiejszego zapamiętania przez badanych użytkowników języka.

Wykres 4. Uśredniona liczba poprawnych odpowiedzi do pytań w zadaniu trzecim

Najbardziej zauważalną rozbieżnością występującą w tym zadaniu jest stosunek poprawnych wyjaśnień do liczby poprawnie uzupełnionych przysłów. Jedynie w przypadku przysłowia *Jak spaść, to z wysokiego konia* stosunek ten wyniósł 100%. Natomiast najgorszy wynik (zaledwie 5%¹¹) dotyczył przysłowia *Pierwsze koty za płoty* (będącego jednocześnie najbardziej znanym przysłowiem, które znało 98% uczniów).

W całym badaniu najlepsza okazała się bierna znajomość struktur, gdy uczniowie nie byli proszeni o wyjaśnienie danych frazeologizmów, ale o zidentyfikowanie, czy zostały one użyte prawidłowo. Liczbę poprawnych odpowiedzi ilustruje wykres 5.

Rozbieżności w tym zadaniu nie są tak widoczne, jak w poprzednich, i chociaż trzy najgorsze wyniki dotyczą zdań ze strukturami, które, jak założono w badaniu, mogły sprawiać uczniom trudności, to pozostałe w pewnym stopniu pokrywają się z wynikami dotyczącymi zdań ze strukturami współczesnymi. Można zatem przypuszczać, że gdyby do zadania dołączono prośbę o wyjaśnienie błędów frazeologicznych, okazałoby się ono zbyt trudne do rozwiązania.

¹¹ Dyskusja na temat możliwych przyczyn tych rozbieżności będzie przeprowadzona w kolejnym podrozdziale.

Wykres 5. Uśredniona liczba poprawnych odpowiedzi do pytań w zadaniu czwartym

2.3. ANALIZA JAKOŚCIOWA

Aby w możliwie jak najpełniejszy sposób opisać stopień znajomości frazeologii przez uczniów, trzeba wziąć pod uwagę zarówno poprawne, jak i błędne odpowiedzi respondentów. Już analiza odpowiedzi do pytania pierwszego, które wymagało wyjaśnienia struktur frazeologicznych, pokazała, że jest to trudne zadanie. W odpowiedziach można było m.in. odnaleźć znaczenie przeciwne do słownikowego (np. w przypadku związku frazeologicznego *czarny koń* wielokrotnie podawano znaczenie ‘faworyt’ zamiast ‘niespodziewany zwycięzca’, natomiast *strusi żołądek* to według uczniów ‘wrażliwy żołądek’, a nie ‘żołądek bardzo zdrowy, mogący strawić nawet najciężej strawne pokarmy’¹²). Częstym zjawiskiem okazało się podawanie wyjaśnienia zbliżonego do słownikowego, jednak odmiennego na tyle, aby nie mogło zostać zaliczone jako poprawne, np. do związku frazeologicznego *dostać kota* przypisywano znaczenie ‘denerwować się’, co może się wydawać bliskie słownikowemu znaczeniu ‘oszaleć, stracić zmysły’, jednak nie oddaje w pełni jego charakteru. Podobna sytuacja miała miejsce w pytaniu o frazeologizm *święta krowa* – przesunięcie znaczenia pojawiało się bardzo często. Notowane w słownikach znaczenie ‘o kimś, kogo nie wolno krytykować, komu nie wypada niczego zarzucić’ padło zaledwie 19 razy (na 133 przeprowadzone ankiety), podczas gdy znaczenie ‘osoba wyniosła, uważająca się za najlepszą; ktoś, kto myśli, że

¹² W odniesieniu do tego związku frazeologicznego równie często padały wyjaśnienia ‘duży żołądek’ oraz ‘mały żołądek’, prawdopodobnie stanowiące po prostu częste kolokacje wyrazu *żołądek*.

wszystko mu wolno' (i jemu podobne) powtórzyło się aż 87 razy. Pojawiały się również znaczenia niepełne, np. frazeologizm *złapać wilka* uczniowie wyjaśniali jako 'zachorować, przeziębienie się', nie dodawali zaś koniecznego elementu definicji 'siedząc na zimnym podłożu'¹³. Przyczyną tak częstego występowania błędnych znaczeń związków frazeologicznych wydaje się ich błędne używanie w języku codziennym. W wielu wypadkach uczniowie znali bowiem dane struktury, nie byli jednak w stanie wyjaśnić ich znaczenia¹⁴.

Powyższy wniosek zdaje się obowiązywać również w odniesieniu do kolejnych zadań ankiety. Najbardziej widoczny przykład zmiany znaczenia wystąpił w przypadku frazeologizmu *bawić się/grzać w kotka i myszkę*. Na 121 uczniów, którzy poprawnie uzupełnili tę strukturę, jedynie 19 potrafiło ją odpowiednio wytłumaczyć ('zwodzić kogoś, postępować nieszczerze, stwarzać komuś sytuację niejasną, trudną do przewidzenia'). Reszta badanych uczniów podawała inne znaczenia, wśród których najczęściej powtarzającymi się były 'gonić kogoś'¹⁵ oraz 'droczyć się z kimś'¹⁶. Te dwa przykłady błędnych wyjaśnień świadczą o tym, że badani nie znali znaczenia tego frazeologizmu, uznali go za luźną strukturę i starali się go zrozumieć poprzez zrozumienie jego części składowych.

Co więcej, znaczenia przeciwne lub niepełne w stosunku do znaczeń słownikowych występowały bardzo często również w zadaniu dotyczącym przysłów. Znaczenie niepełne pojawiało się głównie w przysłowiach. *Indyk myślał o niedzieli, a w sobotę łeb mu ścięli* uczniowie tłumaczyli jako 'zbyt wiele myśleć o przyszłości' lub 'nie należy myśleć o przyszłości, tylko o teraźniejszości'. Nie wspominali jednak o przeszkodzie, która może utrudnić przyszłe plany. Przysłowie *Pierwsze koty za płoty* rozumieli zaś jako 'pierwsze kroki zostały poczynione' lub 'pierwszy raz już za nami',

¹³ Pytanie zadane w ankiecie nie precyzowało jednak tego, żeby uczniowie starali się uszczegółowić okoliczności stosowania frazeologizmów, dlatego może to stanowić temat osobnych badań.

¹⁴ Warto jednak dodać, że choć uczniowie nie potrafili podać znaczenia danych frazeologizmów, niekoniecznie musi to oznaczać, że nie odnieśliby sukcesu komunikacyjnego, gdyby użyli ich w praktyce.

¹⁵ Co ciekawe, to znaczenie jest bliższe archaicznemu znaczeniu wspomnianego frazeologizmu, podanemu w opracowaniu Piotrowicz (2004).

¹⁶ To znaczenie wpisuje się natomiast w definicję 'ktoś się z kimś drażni lub kogoś zwodzi' podawaną przez będący stale w opracowaniu i dostępny online WSJP PAN.

ale nie dodawali, że ten „pierwszy raz” może się nie udać, że coś może nie wyjść. W przypadku przysłowia *Nosił wilk razy kilka, ponieśli i wilka* często podawano natomiast znaczenia przeciwne do notowanego przez słowniki: ‘dobroć jest wynagradzana dobrocią’, a także ‘dobro do nas wraca’.

Zadania 3–4 wymagały uzupełnienia frazeologizmów. Pod tym względem do najczęstszych błędów popełnianych przez uczniów należało użycie: złego przyminka, np. *rzucić perły pod wieprze*, rzeczownika w liczbie pojedynczej zamiast mnogiej, np. *albo rybka, albo akwarium*, oraz niewłaściwego, choć konotacyjnie bliskiego, wyrazu, np. w przypadku przysłowia *Lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu* miejsce *gołębia* zajmowały: *gołąbek, kanarek*¹⁷, *ptak, kogut, kruk, sikorka, słowik, gawron, orzeł*¹⁸, a w przysłowiu *Jedna jaskółka wiosny nie czyni* zamiast *jaskółki* uczniowie podawali słowa, które podobnie jak ona mogą się kojarzyć z wiosną: *stokrotka, kwiat, liść, bocian, przebiśnieg*. Można więc założyć, że uczniowie znali sens tych frazeologizmów, ale szukali dla nich odpowiedniego wyrazu pozostającego w ciągu skojarzeniowym (warto docenić kreatywność językową badanych użytkowników języka). Zdarzało się również, że uczniowie, próbując uzupełnić frazeologizm, łączyli go z innym. W ten sposób w odpowiedziach powstały kontaminacje leksykalne, takie jak: *narozrabiać jak słoń w składzie porcelany, kruk krukowi krukiem, dać koniowi w zęby, czy jak spaść, to na cztery łapy*.

Na koniec warto się przyjrzeć odpowiedziom uczniów w zadaniu czwartym, które polegało na odnalezieniu błędów frazeologicznych w podanych zdaniach. Respondentom w większości udało się bowiem wykryć niewłaściwe użycie frazeologizmu *spiec raka* w zdaniu „Będę opalać się na plaży i na pewno spiekę raka”, ale już średnio co drugi uczeń nie zwrócił uwagi na błędy frazeologiczne dotyczące niewłaściwej liczby rzeczownika występujące w strukturach *pisać jak kura pazurami* (zamiast *pazurem*), *pokazać, gdzie rak zimuje* (zamiast *raki*), można z kimś *konia ukraść* (zamiast *konie*), *żabie oko* (zamiast *oczy*)¹⁹, co pozwala

¹⁷ WSJP PAN już odnotowuje wersję tego przysłowia ze słowem *kanarek*.

¹⁸ Co więcej, chociaż WSF PWN odnośnie do tego przysłowia podawał także drugą możliwość (*Lepszy wróbel w garści niż cietrzew na sęku*), nie wystąpiła ona ani razu, dlatego można by ją uznać za obecnie nieużywaną.

¹⁹ W WSJP PAN można odnaleźć frazeologizm *żabie oko* definiowany jako ‘spojrzenie krytyczne, pełne nagany’, to jednak znaczenie odmienne do podawanego przez WSF PWN, opisującego *żabie oczy* (‘wypukłe, wylupiające oczy’).

przypuszczać, że należałoby sprawdzić, czy uczniowie byłiby w stanie wykryć poszczególne typy błędów frazeologicznych w poświęconych im osobnych zadaniach.

3. PODSUMOWANIE

Analiza wyników przeprowadzonych badań diagnostycznych pozwala na wyciągnięcie ważnych konkluzji dotyczących rozwoju frazeodydaktyki:

- 1) Należy zaktualizować słowniki frazeologiczne pod kątem określenia, które frazeologizmy można uznać obecnie za przestarzałe. Jedynie 7 z 40 struktur użytych w badaniu, które określono jako potencjalnie sprawiające uczniom trudności, zostało oznaczonych przez WSF PWN jako przestarzałe lub literackie; resztę przyporządkowałam do tej kategorii m.in. ze względu na występowanie w nich archaizmów (np. *kruk krukowi oka nie wykole*). Wyniki badań pokazują natomiast jednoznacznie, że wszystkie frazeologizmy z tej grupy były uczniom zdecydowanie mniej znane niż pozostałe struktury.
- 2) Przedmiotem osobnych badań powinna być kwestia stabilności normy frazeologicznej. Trzeba bowiem pamiętać, że język jest żywy i wciąż ulega dynamicznym zmianom, a analiza diagnostyczna badania wskazuje na to, że wielu respondentów podaje nowe warianty znanych fraz.
- 3) Badanie potwierdziło, że kompetencje bierne w zakresie frazeologii wyprzedzają kompetencje czynne. Uczniowie osiągnęli dobre wyniki zarówno w zakresie uzupełniania struktur, jak i wykrywania błędów frazeologicznych w zdaniach. Podawanie znaczeń sprawiało natomiast badanym większe problemy.
- 4) Znajomość przysłów jest mniejsza niż znajomość frazeologizmów. Może to przemawiać za teorią, że współczesna młodzież pochodząca z dużych miast nie ma zbyt obszernej wiedzy na temat folkloru, którego przysłowia niewątpliwie są ważną częścią (Szpiła 2017).
- 5) Wyniki badań okazały się niezadowolające. Ze względu na wykorzystanie do badań korpusu zawierającego 50% jednostek leksykalnych współczesnych oraz 50% struktur, które mogły sprawiać uczniom trudności, zakładany współczynnik poprawnych odpowiedzi nie był wyższy niż 50%, jednak ostateczny wynik okazał się

niższy – wyniósł 32% poprawnych odpowiedzi. Ponadto badanie nie wykazało znaczącego przyrostu poprawnych odpowiedzi między klasą pierwszą, drugą i trzecią, co powinno skłonić do refleksji nad miejscem frazeologii na lekcjach języka polskiego.

Na każdym etapie nauki należy rozwijać bogactwo językowe uczniów, w tym także zasoby frazeologizmów. Dydaktyka frazeologii języka ojczystego stanowi wyzwanie, a napotykanne problemy są większe, niż mogłaby to sugerować niewielka uwaga, jaką poświęcono temu zagadnieniu w podstawie programowej. Brak w słownikach aktualnych definicji popartych badaniami oraz częste popełnianie błędów frazeologicznych w języku codziennym to tylko kilka kwestii, które należałoby wziąć pod uwagę w przyszłych badaniach nad znajomością frazeologizmów wśród młodzieży.

PODZIĘKOWANIA

Za pomoc w realizacji badań chciałabym szczególnie podziękować uczniom biorącym udział w przeprowadzonej ankiecie oraz ich nauczycielowi języka polskiego, dr. Waldemarowi Podkidaczowi, a także dyrekcji III Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Batorego w Chorzowie. Ponadto dziękuję dr hab. Iwonie Loewe, prof. UŚ oraz dr. hab. Jakubowi Bobrowskiemu za trafne uwagi i pomoc w nadaniu temu tekstowi ostatecznego kształtu.

ŹRÓDŁA SŁOWNIKOWE

WSF PWN: Kłosińska A., Sobol E., Stankiewicz A. (red.) 2005: *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Warszawa.

WSJP PAN: Żmigrodzki P. (red.): *Wielki słownik języka polskiego PAN* (online: <https://wsjp.pl/>, dostęp: 6 czerwca 2021).

BIBLIOGRAFIA

Giel K. 2016: *Praktyka frazeodydaktyczna na przykładzie nauczania języka chorwackiego polskich studentów kroatystyki*, Poznań.

Kuszek K. 2012: *Związki frazeologiczne w edukacji językowej dziecka – zarys problematyki*, „Studia Edukacyjne” 22, s. 321–339.

Laskowski M. 2009: *Istota, cel i zadania frazeodydaktyki*, „Przegląd Glottodydaktyczny” 23, s. 49–65.

- Piotrowicz A. 2004: *Słownictwo i frazeologia życia towarzyskiego w polskiej leksykografii XX wieku*, Poznań.
- Skorupka S. 1951: *Dobór wyrazowy a dobór frazeologiczny*, „Poradnik Językowy” 1, s. 17–21.
- Stypa H. 2008: *O (nie)przetłumaczalności związków frazeologicznych – polskie ekwiwalenty zerowe frazeologizmów zoonimicznych w języku niemieckim*, „Rocznik Przekładoznawczy” 3/4, s. 225–237.
- Sułkowska M. 2014: *Dydaktyka frazeologii – sukces czy porażka?*, [w:] J. Sujecka-Zajac, A. Jaroszevska, K. Szymankiewicz (red.): *Inspiracja, motywacja, sukces. Rola materiałów dydaktycznych i form pracy na lekcji języka obcego*, Warszawa, s. 295–312.
- Szafranec K. 2013: *Nauczanie frazeologizmów w metodzie komunikacyjnej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 20, s. 103–110.
- Szpila G. 2017: *Współczesne przysłowie – rozważania teoretyczne vs. badanie ankietowe*, „Język Polski” XCVII, s. 5–22.

Summary

Judyta Mężyk

Knowledge of Polish phraseology among the youth – challenge for modern phraseodidactics

Keywords: Polish in high school, phraseologisms, teaching national language

The aim of the present paper is to investigate how well Polish youth knows their native language phraseology. After a short introduction to the topic of phraseodidactics, the methodology and the results of a study conducted on 133 high school students are presented. In the study, students were asked to fill in a survey examining their knowledge of 80 phraseological units with a zoomorphic component. The survey had been created so that both active and passive knowledge were examined. The findings revealed that not only the richness of the language, phraseologisms included, should be developed at every stage of education but also that there are a number of challenges modern phraseodidactics has to face, such as a possible change in meaning or common inappropriate use of phraseological units.